

VI. FEJEZET.

A XIII. SZÁZAD. A RENDI SZABADSÁG KIBONTAKOZÁSA ANGLIÁBAN ÉS MAGYARORSZÁGBAN. A SZABADSÁGLEVELEK.

Százötven éves együttlét, közös szolgálat és közös munka egyesítő hatása alatt a normann és szász fajok kibékülnek és egymásba olvadnak. E folyamat előrehaladtával mind kevésbé érzik a királyi hatalom múlhatatlan szükségét s bitorlásait, önkényét nehezebben tűrik. A különféle osztályoknak a király parancsszava alatt végzett együttes működése megteremti szövetségek lehetőségét. A közös nyomás időről-időre közös ellenállásra bírja őket. Az arisztokratia az alsóbb osztályok támogatását keresi, ezek meg örömezt elfogadják őt vezéröknek. A különböző kívánalmak és sérelmek összeegyeztetése nemzeti programot hoz létre.

Az ilyen szövetség gyümölcse a magna charta. Hasonló mozgalmak már előbb is támadtak, de ennyi eredményt egyikük sem ért el. János király összetűz valamennyi osztálylyal, s elszigeteltségében a rendek minden kívánságát teljesíti. A rendek győzelmének nyomása alatt jön létre a magna charta. Nem akar az állami életnek új formákat adni; esze ágában sincs, hogy elméleti tanok szerint alakítsa át a meglévőt; egyáltalában az ország kormányzatának módjával keveset törődik; az állam alkatával csak mellesleg foglalkozik. Fő célja, hogy a közhata-

lommal szemben a hűbérrend és a régi hagyomány szerint a társadalmat s az egyént megillető jogot kifejtsé és tisztázza.

Az egyház szabadságait biztosítja. Gondja van reá, hogy a hűbéri kötelezettség czímén ne lehessen a királynak saját hűbéreseit kizsákmányolnia. Az így emelt korlátokat az alhűbéresekre is kiterjeszti. A kereskedőket és egyes városokat is védi. Közjogi szempontból legfontosabb az a határozata, a melylyel az országos tanács összealkotását szabályozza és megállapítja, hogy a korona nagy hűbéreseit királyi meghívó útján személyesen, a kisebb hűbéreseket pedig tömegesen kell a megjelenésre fölszólítani, valamint az a határozata, a mely a hűbéri adók megajánlását e hűbéres alkotású tanácsra ruházza. Ezen nagyjelentőségű határozatoknak szintén csak az a céljuk, hogy a hűbérest a túlságos nagy adó ellen megvédjék.

A tanács már előbb is megvolt. Úgy látszik, hogy rendszeren olyan formák mellett hívták össze, mint a melyeket a charta megszab; a hadi adó kivetésénél sokszor közreműködött; de világos törvény addig nem rendezte összealkotását s nem bízta reá az adók megajánlását.

Ezen hiányt pótolta az új charta. Így járt el másban is. A mit az élet helyesnek bizonyított, a mi a közfelfogásnak megfelelt, azt törvénybe iktatta. Ezzel akarja a királyok szeszélye ellenében megvédeni a társadalmat és szokásait.

Az adóra vonatkozó határozata mellett a legnevezetesebb az a rendelkezése, hogy senkit sem szabad törvényes ítélet nélkül elzárni.

Ezek a tételek emelik a magna chartát világtörténeti jelentőségre, ezek teszik az európai szabadság nagy fordulópontjává, ezek fejezik ki azt a két elvet, a melyeken a köz- és a magánszabadság legerősebb bástyája épült.

A szabadság renaissancea ugyanazon okok hatásánál fogva jön létre nálunk, mint Angliában. Nagy a hasonlatosság a két ország fejleményei között, de eltérések is vannak.

A királyság hatalmának szükségét élénkebben érzik nálunk, mint érezték a fajok egybeolvadása után Angliában, habár nem is olyan erővel, mint az előző századokban. A német császároknak, majd Mánuelnek kísérletei, hogy Magyarországot főnhatóságuk alá hajtsák, egészen a XIII. század küszöbéig újra meg újra véres betűkkel vésik a nemzet emlékébe, hogy mit ér neki a harczra képes erős király. Angliában ellenben a királyságnak többé nincs különleges, kivételes hivatása. Szt. István és Szt. László nagy egyéniségei is olyan népszerűséget szereznek a koronának, a minőt a normann királyok zord alakjai kelteni nem bírtak. Mind e körülményeknél fogva a küzdelem a jogokért nálunk későbbben indul meg és némileg más alakot is ölt, mint Angliában, a hol három olyan zsarnok természetű uralkodó, mint a hatalmas, de kegyetlen II. Henrik, a kalandos és vad vérmérsékletű I. Richárd, a kit jellemzően oroszlánszívűnek neveznek s az akaratos, szeszélyes és kapzsi János, a mozgalomnak egyenesen a királyság ellen irányuló élt adtak. Az ellenállás, a melyet János a reformokkal szemben kifejt, arra kényszeríti a reform-pártot, hogy a kormányzati hatalmat a nagyokra ruházza.

Egyetlen czéllá válik: a király túlkapásainak korlátozása. A charta minden czikke a rendi jogok biztosítására irányul.

Nálunk másként folynak a dolgok. Nem annyira a zsarnokság, mint tehetetlen kormányzat előzi meg az aranybullát.

Nálunk is gyengül a királyi hatalom szükségességének

érzete. A mint a társadalom az új viszonyokhoz alkalmazkodott, a mint a kereszténység, az új birtokrend, a nyugati művelődés benne mélyebb gyökeret hajtott, a mint az európai egyensúly is kedvezőbbé vált, a királyságot erősítő lélektani okok meggyengültek.

Ily körülmények között Imre király, vizzályban testvérével, képtelen a korona hatalmának föntartására. Utódja, Endre, fényűző, pazar, kapkodó természetű; nem bir rendet tartani; adósságai, közegeinek fegyelmezetlensége és képtelenségek a törvények végrehajtására a kóros állapotok legfőbb okai. A király is megszegi a törvényt; de a legfőbb sérelem a hatalmas ispánok, a nagy urak bitorlása, foglalása és engedetlensége. Oyan zsarnok király, a ki legalább mások túlkapásait korlátolja, kisebb baj, mint az olyan, a ki önmaga sem tiszteli a jogokat, de a törvényt másokkal sem tudja tiszteletben tartatni.

A nemesség tagjai között a vagyonbeli és hatalombeli egyenlőtlenség annyira megnövekszik, hogy a szegényebbek szabadsága és jogai is veszélyben forognak. III. Béla óta a királyság annyira meggyengült, hogy nem bírja a társadalom decompositióját megakadályozni.

Ilyen körülmények között két irányu reform vált szükségessé. A király önkénye ellen kell védekezni, de egyúttal meg kell óvni, sőt fokozni kell hatalmát. A király gyöngeségei és visszaélései sem felejtetik el a magyarral, hogy a királyság intézményére szüksége van, s hogy ha e védpajzsa összetörné, a külföld martalékává válnék. Ha nem is érzi oly élénken a kívülről eredhető veszély fenyegető voltát, mint az előző századokban, a régi emlékeknek a nemzet lelkületén mégis nyoma maradt, s a faji ellentét tudata megérteti őseinkkel a nemzeti erő egységes szervezésének fontosságát.

E tekintetek kinyomata a bulla, a mely ellentétben az

angollal, kettős ezélt követ: a rendek szabadságainak biztosítása mellett a király hatalmát is erősíteni kívánja.

Az aranybulla elősorolja az egyesek jogait. A hadi szolgálat, az adófizetés, az igazságszolgáltatás, az örökösödés terén egyaránt megszabja és megerősíti mindazt, a mire a nemzet a régi hagyomány alapján jogot tart. Nem alapul a rendi társadalom hierarchikus fokozatán és egyenlőtlenségén, hanem föntartja a nemesség egységét és egyenlőségét. A nemes minden jog birtokosa. Míg Angliában a nagy hűbérurakat külön hívják meg az ország tanácsába s a charta csak a korona közvetlen hűbéreseinek adja meg a jogot, hogy a nemzeti tanácsban részt vegyenek, s míg ott még mindig a hűbéri fokozaton nyugszik az állami rend s a jogok és kötelességek a hűbéri kapocs szerint tagolt társadalomhoz alkalmazkodnak, nálunk ilyen különbségről szó sincs s minden nemes joga egyenlő. Mindegyik megjelenhetik a király törvényt napján, a melyet minden évben kell tartani. Ott mindenki előadhatja bármelynemű sérelmeit és panaszait, úgy hogy ez az összejövetel, noha főczélja a jogszolgáltatás, politikai kérdések megbeszélésére is alkalmas. A király törvényt napjai a nemzetgyűlések napjaiul is szolgálhattak. Minden nemes örökjoga egyforma; egyenlően a király és a nádor bíraskodása alá tartozik. A hűbéri ítélőszékeknek nyoma sincs. Szóval a nemesség egy tagjának sincs lényegesen több joga, több privilegiuma a többinél. Minden nemes egyenlően activ polgára az államnak. Egyenlő jogon bírja a földet, katonáskodik, osztályosa a közhatalomnak. Ez a fölfogás szállt síkra a tényleges egyenlőtlenség ellen; ez a fölfogás hozta létre a szövetséget a nemesség zöme és a királyság között; ezen fölfogás érvényre juttatása a nagyratörő oligarchiának a külföld példájából merített követései ellenében volt az egész mozgalom egyik főczélja.

Az aranybulla első sorban az osztatlan magyar nemesség jogait biztosítja; védelme azonban az idegen jövedvényekre és a várjobbágyokra is kiterjed. Ebben sem marad mögötte a magna chartanak. Nem kevésbé liberális mint amaz.

A királyságot formailag sem alázza meg. A bullát úgy szövegezik, mintha a király kegyét, a király szabad akaratát fejezné ki. Nem szerződés, mint a magna charta, a fegyverben álló nagyok és a király között, hanem a királyi souverainitás nyilvánulása.

Tartalma világosan bizonyítja, hogy a királyság erősítésére is szolgált. Meg akarja óvni a legnagyobb veszélytől, a mely e századokban fenyegeti, az oligarchia túlkapásától. Jogi korlátokkal biztosítani törekszik, hogy a király könnyelműsége vagy pillanatnyi gyöngesége az intézménynek ne árthasson, midőn megtiltja, hogy az ispáni méltóság és a vele járó birtok örökül adassanak. Ez intézkedéseivel gyökerében támadja meg a feudalismust. A földbirtoknak és a vele összenőtt hivatalnak az örökjoggal kapcsolatos elsajátítása útján lettek Németországban és Franciaországban a nagy családok tagjai független fejedelmekké, az állam rovására közhatalommá.

Szigoruan meghagyja, hogy az ispánok csak jogos illetményeiket tartsák meg, a többi jövedelmet szolgáltassák át a királynak. A király biráskodását kivétel nélkül mindenkire nézve föntartja, holott az angol charta a feudális biráskodást is megerősíti. Újra kimondja, hogy a kötelességüket megszegő ispánok elmozdíthatók. Megtiltja, hogy több hivatal egy kézbe kerüljön s hogy egyes hatalmasok kedvéért bűnösöket fölmentsenek.

A királyság hatalmát II. Endre idején főleg az veszélyeztette, hogy a korona könnyelműen elajándékozta vagyonát. Béla herczeg már az aranybulla kibocsátása előtt

arra törekszik, hogy az elfecsérelt birtokokat visszaszeresse. Sok érdeket sértő erőszakos eljárás volt ez; de mivel a trón hatalmának helyreállítására szolgált, az aranybulla egyik szava sincs ellene, sőt midőn azt mondja, hogy a jogos adományokat nem szabad visszakövetelni, elfogadja a királyságtól hangoztatott megkülönböztetést s jogalapot szolgáltat arra, hogy Béla király hozzálasson a jogtalanoknak tekintett adományok visszafoglalásához. Az aranybulla végrehajtásaként rendszeres hajsza indul meg az utóbbi idők adományai ellen. Az aranybulla szellemében cselekszik a király, midőn minden egyes adományt fölülvizsgál s megsemmisíti azokat, amelyek nem tart megérdemletteknek. Óriás hatalmat ad ez a koronának. Jellemző hogy a győztes nemesség adja neki ezt az eszközt.

Az államtudomány legnehezebb feladatai közé tartozik a szabadság és a rend összeegyeztetése. Hány nagy nemzet küzd még ma is e problémával. Hánynak tragikuma eredt abból, hogy megoldására képtelennek bizonyult. Hogy őseink már a XIII. században szemmel tartják e kettős érdeket, hogy a rendek az államról meg nem feledkeznek s diadaluk percében is megerősítik a királyságot, soha el nem évülő érdemök. Oly bölcseséget és hazafiuságot tanusítottak vele, mely az Európaszerte méltán bámult magna charta szerzőién is túltett.

Csak egy pontban marad a mi alaptörvényünk az angol mögött.

Igaz, hogy ez az egy hátrányunk sok és nagyjelentőségű következménnyel jár.

Az angol alkotásnak a miénk fölött való felsőbbségét a magna charta azon rendelete alapítja meg, a mely az akkor divatos hadi segedelem kivetését az ország tanácsának hozzájárulása nélkül megtiltja. Az aranybulla a nemzetgyűlésnek hasonló jogot nem ad, s a nemességet az

adó fizetése alól fölmenti. Ezzel Anglia azt, a mi később a zsoldosoktól környezett királysággal szemben a nemzet egyetlen hatalmi eszköze lett, a homályosabb és bizonytalanabb szokásjogból idejekorán a félremagyarázhatatlan világos törvények közé emeli; föntartja mindenkinek egyenlő kötelességét, igazságos és helyes elvet óv meg, a mely az ország pénzügyi erejét növeli, s az állam és az osztályok közötti viszonyt egészséges alapokra helyezi.

Széchenyi Istvánnak és Kossuth Lajosnak kellett századok multán, helyrehozhatatlan károk után, azt a hibát jóvátenni, a melyet Anglia elkerült.

A XIII. században azonban, azt hiszem, nem az egyenlőség és az igazság szelleme, nem az előrelátás indította erre Angliát, hanem a gyakorlati élet.

A magyar királyok is elég erősek voltak reá, hogy a társadalmat kötelessége szigorú teljesítésére szorítsák. A mint láttuk, a magyar nagyoknak más tekintetekben kevesebb előjoguk is volt, mint angol társaiknak. Hogyan történhetett tehát, hogy nálunk minden nemes kivonhatta magát az olyan terhek alól, a melyeket Angliában a leghatalmasabb hűbérúrnak is viselnie kellett?

A legfőbb ok, azt hiszem, az volt, hogy nálunk az állam kevésbé szorult rá az adóra, mint Angliában. A leghatalmasabb magyar királyok egyike, Kálmán, szüntette meg azt a nyolcz denáros adót, a melyet az ő idejéig minden szabad ember fizetett. Ha ugyanaz a helyzete, mint a milyenben voltak I. és II. Henrik, a kik az angol társadalom adóbeli kötelezettségét újra szervezik és mindenkire kiterjesztik, minden bizonynyal ő sem riadt volna vissza hasonló követeléstől.

A magyar királyok az adó egy részéről lemondhatnak, mert defensivára és offensivára nézve is jobban van szervezve az ország hadi ereje, mint Angliában.

Magyarországban és Angliában minden szabad ember egyaránt köteles hazája védelmére kelni. Mivel azonban az Árpádoknak sok támadás ellen kell védekezniök, Magyarországon az általános hadi kötelezettség elevenen élő gyakorlat marad, holott Angliában lassankint elévül, mert ritkán van reá szükség.

Az offensiva terén még nagyobb előnyben vannak a magyar királyok.

Az Árpádok ritkán folytatnak hódító hadjáratokat, de a várnépben állandó szervezetű és a külföldön is használható seregek van. Az angol királyok örökösen megújuló harcokat vívnak Franciaországban, de az offensivára alkalmas hadi erejük nincs.

Az Árpádok támadó hadjáratai főleg rövid ideig tartó kirohanásokra szorítkoztak, holott a normann királyok állandó őrseget igénylő tengerentúli hódításokat tesznek, s oly hadi szolgálatot kénytelenek követelni, a melynek a békés foglalkozást is űző társadalom megfelelni nem bír.

Ezért a hűbérrendszer alapján egyes nagy urakat köteleznek reá, hogy nekik harcosokat szolgáltatassanak. Kövessék őket adományok fejében hadjárataikba.

De a hűbérurak olyan hatalmasakká lesznek, hogy a király rájuk bizton nem számíthat. Oly jogi föltételekhez kötik a külföldi harcokban való részvételüket, hogy a király velök érdekeit meg nem védheti.

Ha nincs pénze, a melylyel maga tarthat zsoldosokat, vagy a melylyel a nagyok seregeit bérbe veheti, tétlenségre van kárhóztatva. Ha üres a kincstára, külföldön használható serege sincs.

A magyar királynak jobb a helyzete. István nem egyes nagy uraknak adja, hadi szolgálat fejében, a rendelkezésére levő birtokot, hanem javarészét elosztja a kisebb em-

berek között. Ezek együtt és állandó fegyelem alatt élnek, a vezér szeme előtt maradnak. A király hathatósan ellenőrizheti, hogy teljesítik-e azokat a kötelességeket, a melyekért vagyonban és jogokban részesültek.

Hadi ereje zömét nem a leghatalmasabb alattvalói, a kik gyakran versenytársai, szolgáltatják, hanem a gyengébbek, a kik nehezebben vonhatják ki magokat kötelezettségek alól. A magyar nemzet közelebb is áll még a nomád korhoz, mint az angol; népe tetemes részét könnyebb fegyver alatt tartani; a békés foglalkozás nem oly általános, mint amott.

Az Árpádok tehát erősek lehetnek kifelé, habár kevés a pénzők. Miként az udvartartás és az igazságszolgáltatás költségeit, a hadviselés költségeit is főleg terménybeli szolgáltatások fődözik. Angliában ellenben a király kifelé csak akkor hatalmas, ha pénze van. A közszolgálat kötelezettségénél fogva nagyobb anyagi áldozat nélkül működhetik a közigazgatás és biztosítható az ország védelme; az udvartartás szükségéit is fődözheti a közmunka; a külföldön vívandó harcok azonban sikeresen csak pénzen vásárolt erővel folytathatók.

E különböző helyzet különböző politikát követel a királyoktól.

Az angol királyok mindenekfölött pénzhez akarnak jutni.

Főlelevenítik mindazokat a jogokat és szokásokat, a melyek alapján hajdanában a szász királyok pénzt szedtek be alattvalóiktól, s a melyek a legfelsőbb hűbérúraknak módot adtak arra, hogy hűbéreseiktől fizetést követeljenek. Fokonkint minden vagyont adó alá vonnak.

A kik ezzel szemben a legnagyobb ellenállásra lettek volna képesek, a főhűbérurak is belenyugodnak az új helyzetbe. A legszívesebben minden kötelezettség alól kivonnák

magukat; ha azonban ezt el nem érhetik, legalább is olyan készségesen fizetnek, mint a hogyan saját költségükön és kényszerítve harcolnak.

Ha meg az ország legnagyobb urai adóznak, ki legyen mentes alóla?

Nálunk a királyok érdeke nem követeli meg, hogy a harcz céljaira adókat szedjenek.

Az a pár dénár, a melyet, úgy látszik, a szabad magyar is kezdetben fizetett, olyan csekély összeget tett, hogy a király elengedheti, a nélkül, hogy zavarba jutna. Talán pénzügyileg is jobban jár vele, ha a nemesek az elidegenített birtokok visszaszerzésében segítik, mint ha a régi adót újra szednék. A fokozódó megalégedés pedig mindenestre kárpótolja őt a veszteségért.

Ezek a körülmények lehettek annak az okai, hogy Angliában föntartják az általános adókötelezettséget, nálunk megszüntetik, s hogy Anglia az adómegajánlás jogát az országos tanács számára biztosítja, a mi nálunk nem történik.

Az adóknak a túlságig vitt önkényes kivétele miatt szenvedett a legtöbbet az angol társadalom. A király harczaihoz mérten változó adóösszegeket változó kulcs szerint kellett fizetnie. Mi sem természetesebb, mint hogy az angol rendek azon iparkodtak, hogy az adók önkényes kivételét korlátozzák.

A társadalom leghatalmasabb elemei is érezték e sérelmet, természetes tehát, hogy a magna charta nem feledkezik meg róla, s hogy sikerrel védekezik ellene.

A régi hagyomány és a közfölfogás úgy is helytelennek tartotta, hogy a fizetők hozzájárulása nélkül szedjenek adót. E fölfogás érvényre jut a törvényben. A király hűbéresei viselik e terheket, kikötik tehát az ő hozzájárulásukat.

Nálunk ilyen törvényt nem hoznak, mert új és változó adókat nem vetnek ki, s a hatalmasabbak nem érzik a sérelmet, a mely Angliában a visszahatást keltette. Kedvezőbb helyzetünk tette nálunk fölöslegessé azokat az intézkedéseket, a melyekre Anglia rászorult, s melyeket ma olyan nagybecsűeknek tudunk.

Ha Angliának szintén olyan a helyzete, mint Magyarországnak, nagyon valószínű, hogy a rendek ott sem iktatják törvénybe az adómegajánlás jogát; ha a magyar nemes annyira szenved a változó adókövetelések miatt, mint angol társa, bizonyos, hogy nálunk is védekeznek e sérelem ellen.

A bulla keletkezésének részletes történetét, sajnos, homály borítja.

Tartalmából következtethetni, hogy úgy mint Angliában a charta, a magyar szabadságlevél is a nemzet összes osztályainak közreműködésével jött létre. Erre vall, hogy csaknem mindenkinek az érdekét felkarolja, s mindenkivel szemben méltányos. A kor szelleménél fogva alig lehet fölteni, hogy azok érdekében is történt benne gondoskodás, a kik ellene küzdöttek. Polgárháború alig ha folyt érte. Valószínű, hogy a nemzet vállvetett törekvése Endre királyt könnyű szerrel szorította engedékenységre. Legfontosabb érdekei úgy is érvényesültek a bullában. Bélának, a fiatal királynak, nagy szerep juthatott az egész transactióban. Ki lehetett reá hivatva, ha nem ő, hogy a mozgalmat, mely a király ellen is irányult, a királyság nagy érdekeivel összeegyeztesse? Személyes állása a királysághoz is, az ellenzékhez is csatolta. Mint a legtöbb trónörökös, elégedetlen volt atyja kormányzatával. Mint ez időkben a királyi hercegek rendszeren, hatalomra vágyott és nehezen várta trónra jutását. Fájó szívvel nézhette ő, a ki egész életét a királyi méltóság növelésének szentelte.

hogy a reá váró örökséget miként pocsékolják el. Nemsokára a bulla kibocsátása után nyílt ellenségeskedés tör ki közte és a király között. Föl lehet tehát tenni, hogy ő állott a reform-párt élére. Ezt látszik az is bizonyítani, hogy a bullában külön pont biztosítja jogait. Az ellenzék táborában a társadalom érdekei mellett ő képviselhette az államéit.

A bullát létrehozó ellenállás tulajdonképpeni fészke a nemesség nagy zöme lehetett. Erre mutat, hogy a nemesi jog hangoztatása vonul végig az egész törvényen.

De azt hiszem, hogy a felsőbb nemesség sem foglalhatott a maga egészében állást a bulla ellen. Nagy erővel rendelkezett már, s ha nyílt harcra kél az új törvény ellen, oly küzdelem fejlődik ki, melynek nyomát látnók a történeti följegyzésekben.

Az aranybulla nem is irányul a nagyok rendje ellen. Csupán azt akarja meggátolni, hogy egyes elhatalmasodott urak a közhatalmat magántulajdonukká tegyék. A mikor kimondja, hogy azok testvérei vagy fiai, a kik hűbért vagy méltóságot bírnak és a háboruban elesnek, megfelelő adományban részesüljenek, egyenesen kedvez a nagyoknak. Egyetlen olyan szakasza sincs, a mely a felsőbb nemesség ellenére vagy ellensúlyozására az alsóbb nemességnek külön politikai jogokat akarna biztosítani, mint a minők az osztályharcok idejében keletkeztek.

Sőt egyrészt az, hogy a nádornak, a bánnak, a király és a királyné udvarbirájának megengedi, hogy személyökben több méltóságot egyesítsenek; valamint az, hogy a törvény végrehajtását egyenesen a nádorra bizza, azt látszanak bizonyítani, hogy a főnemességnek nevezetes része volt a mozgalomban. A nádor egyik vezérlő egyénisége lehetett a reform-pártnak. A kor szellemének megfelelőleg nem államjogi és szervezeti tekintetek birhatták reá ősein-

ket, hogy a törvény támaszát benne keressék, hanem a bizalom, a melylyel személye iránt voltak.

Valószínű, hogy csak egyesek, csak azon hatalmasok próbáltak a bullának ellenállani, kik Endre pazarlásaiból éltek és korona-vagyont bitoroltak, kik a zavarosban halásztak. A főnemesség azon tagjait, a kik maguk nem látták a könnyelmű gazdálkodás hasznát, a kiket a király mellőzött, mert annak idején Imre király hívei voltak vagy Bélához szítottak, a köztekintetek és a magánérdekek egyaránt az ellenzék táborába hajtották.

Az aranybulla tehát, úgy tetszik, nemzeti nagy coalitiónak köszöni létrejöttét. Ebben is az angol chartához hasonlít, azzal a különbséggel, hogy Angliában az arisztokratia, nálunk pedig a köznemesség volt a mozgalom középontja.

A királyság hatalma a nemzet egységét kétszáz éven át főtartotta. A nemzet különféle elemeit az állami tevékenység körében egyesítette. Megtanultak együtt működni, egy célrt szolgálni. Vágyaik, érdekeik, törekvéseik mind az egységes nemzeti élet medrében maradtak.

Ekként lehetővé vált, hogy minden osztály érdekét fölölélő coalitio támadjon Angliában is, nálunk is. Ez a királyi hatalom következménye. Franciaországban ilyen nemzeti actio nem képzelhető el, mert az egységes érzést, a vállvetett munkát a particularismus elfojtotta.

E coalitio létrejöttét Angliában a királyok erőszakossága okozza, nálunk ellenben főleg a király tehetetlensége a közrend főtartására. De mind a két országban ezeken kívül a nemzeti actio végső oka az, hogy a király és a rendek közötti jogviszony a társadalom fejlődésével pontosabb szabályozásra szorul, s hogy bensőbb összhangra volt szükség a jog és az erőviszonyok között.

A coalitiónak Angolországban is, nálunk is győznie

kellett, mert az egyesített nemzet erősebb volt a királynál, a kinek, mint látszik, nem volt a társadalmi érdekektől független és kizárólag az ő szolgálatában álló hadi ereje. A középkori királyság, együtt tartva a nemzet erejét, olyan ellenzék lehetőségét teremtette meg, a melylyel megbirkózni nem birt. Ezért kellett tért engednie szabadabb kormányformának.

A király közös csatornában egyesíti a társadalom különféle erőforrásait. Ha nem ás nekik medret, széjjelfolyanak és a királyság nagy hajójának kerekeit nem hajtja mozgató erő. A közös mederben azonban sodruk olyan hatalmas, hogy irányt szab a király járművének. Áradatának a király ellen nem állhat. Csak vele haladva tud eredményt érni. Meg kell alkudnia az erővel, a melyet teremtett, s a mely új czélok felé viszi.

Az aranybulla hatalmas nemzeti alkotás, az ősi nemzeti szabadságot újjáteremti. Nagy czéljai a rendek főérdekeit mind fölkarolják. E részben páratlan és magasabbra helyezhető, mint az angol magna charta. A nemzeti élet összhangját nem zavarja meg egy osztálynak, egy érdeknek tulajdonságos dédelgetésével. Miként az angol hasonló törekvésnek, ennek is az a különös jellege, hogy mindig csak a régi jogokat akarja helyreállítani.

Nagy eredmények voltak ezek; de még kérdés maradt, hogy sikerül-e azt, mit a nemzet törvénybe foglalt, az életben meg is valósítani. Pedig minden ezen fordult meg.

Mind a két törvény a mult idők jogfejlődését foglalja össze. Mind a kettőt a folytonos sérelmek tették szükségessé. Meg fognak-e ezek szünni?

A jogszabály világos kifejezése egymagában még nem biztosítja végrehajtását. Könnyíti érvényesülését, de nem teszi kétségtelenné. Sok kísérlet és nagy munka kellett

hozzá, hogy a holt betű valósággá legyen. Ezen föladatnak szentelték magukat a nemzet jobbjai a bullákra következő évtizedekben. A nagy szabadságlevelek betetőzik a múlt munkáját; de ugyanakkor új föladatokat is tűznek a nemzet elé. Mint az örökös fejlődés láncszemei véget és kezdetet jelentenek.
